

HISTORY

Організація навчального процесу та професорсько-викладацький склад Харківського технологічного інституту наприкінці XIX ст.–на початку XX ст.

С. Д. Гапаченко, М. В. Гутник, В. М. Складар, С. С. Ткаченко

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

Paper received 11.02.18; Accepted for publication 15.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-156VI26-13>

Анотація. Розкрито процес становлення Харківського практичного технологічного інституту наприкінці XIX – на початку XX ст. Визначено особливості організації навчального процесу, акцентовано увагу на органічному поєднанні науково-дослідної та викладацької діяльності професорсько-викладацького складу ХТІ.

Ключові слова: вища технічна освіта, навчальний процес, природничі та технічні науки, професорсько-викладацький склад, Харківський технологічний інститут.

Актуальність дослідження: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» є прямим спадкоємцем першого в Наддніпрянській Україні вищого технічного навчального закладу – Харківського практичного технологічного інституту, який розпочав свою діяльність 1885 р. (з 1898 р. – ХТІ), першим директором став видатний учений, фундатор вищої технічної школи професор Віктор Львович Кіріпчов. Завдяки його зусиллям закладено підвалини для організації навчального процесу, плідної наукової діяльності, а головне забезпечено кваліфікованим професорсько-викладацьким складом. Підготовка висококваліфікованих фахівців є найважливішим завданням вищої технічної підготовки. Актуальність обраної теми продиктована необхідністю розкрити джерела формування і змісту навчального процесу у ХТІ, змісту навчальних програм, а також дослідження наукового доробку відомих науковців, що забезпечували високий рівень викладання природничих та технічних навчальних дисциплін.

Мета – розкрити основні напрямки організації навчального процесу в ХТІ наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. Продемонструвати науковий доробок відомих російських та українських учених ХТІ, проаналізувати викладацьку та освітню діяльність викладачів.

Історіографія проблеми: Історіографія обраної теми відображає процес формування та розвитку природничих та технічних наук, які були покладені в основу навчальних програм у ХТІ наприкінці XIX – на початку XX ст. Ця історіографічна база різноманітна, яка включає у собі історичні та технічні праці, монографії [1-3], ювілейні видання з історії Харківського технологічного інституту [5-7] наукові праці відомих учених, які працювали в інституті у різні часи [9-11]. Важливе значення для розкриття теми має залучення архівних матеріалів [4, 12-15].

Основна частина: Початкове рішення про заснування технологічного інституту у Харкові було прийнято міністром фінансів Російської імперії ще 25 грудня 1870 р. [4, арк. 6]. Традиційно у Російській імперії фінансування створення нових навчальних закладів перекладалося на місцеві громади. Архівні документи свідчать, що ще 30 січня 1871 р. харківська влада виділила 50 тис. рублів на закупівлю 25 десятин землі та проектування будівництва приміщень для нового технологічного інституту [4, арк. 7]. Наприкінці 1879 р. п'ять із семи запланованих корпусів було вже побудовано [4, арк. 12].

Однак відкриття технологічного інституту у Харкові затягнулося на півтора десятиліття. І не лише з економічних причин, а насамперед, із політичних. Так, у листі від 11 травня 1879 р. до Харківського генерал-губернатора Міністр внутрішніх справ вказував: «Події останнього часу показали, що безлад відбувається переважно у містах, де є вищі навчальні заклади, так як молоді люди в них мають нахил до шкідливих захоплень. З відкриттям у Харкові технологічного інституту збільшиться і чисельність шкідливих елементів» [4, арк. 2]. Тому царська влада свідомо гальмувала відкриття нового вищого технічного закладу, попри позицію харківської громади, яка надала значні кошти на його створення. Кінцеве рішення про відкриття ХТІ підписано імператором Олександром III лише 16 (28) квітня 1885 р. Підготовчий процес відкриття інституту тривав майже 15 років. Завдяки зусиллям відомих російських учених І.А. Вишнеградського, М.П. Ільїна та українських підприємців-меценатів П.І. Харітоненка, Н.А. Терещенка та інших 16 квітня 1885 р. царський уряд затвердив положення, на підставі якого почав функціонувати другий після Петербурзького Харківський практичний технологічний інститут. У липні 1885 р. директором новоствореного навчального закладу призначено професора Віктора Львовича Кіріпчова (1845–1913 рр.), тоді ж затверджено і Статут ХТІ [6, с. 1]. У 1898 р. його було перейменовано на Харківський технологічний інститут (ХТІ).

Завдяки плідній діяльності першого директора В.Л. Кіріпчова, інститут за короткий термін перетворився на зразковий вищий технічний навчальний заклад. За цей час відремонтовано всі корпуси та розгорнулося будівництво нових. Створено потужні лабораторії: механічну та хімічну, фізичний кабінет із новітнім для того часу обладнанням, закупленим за кордоном.

З метою покращення навчального процесу було прийнято рішення про відкриття в інституті бібліотеки. На першому етапі основою стала бібліотека академіка Б.С. Якобі, яка була придбана Міністерством фінансів. Поступово фонди бібліотеки поповнювалися завдяки приватним бібліотекам відомих професорів, що працювали в інституті: Г.Ф. Проскури, І.І. Белякіна, І.Ф. Пономарева та інших. Бібліотека виписувала багато російськомовних та написаних англійською, німецькою, французькою мовами іноземних технічних журналів. На середину 90-х років XIX ст. вона стає найбільшою за кількістю томів та технічних праць не тільки у Харкові,

але й в Україні. Бібліотека була розташована у Головному аудиторному корпусі на першому поверсі. До початку ХХІ ст. значна частина фондів залишалася у даному корпусі, доки не було побудовано нове приміщення за новітніми технологіями.

Інститут мав право «безмитно виписувати із закордону для своїх потреб всілякі навчальні посібники, не включаючи і машини» [5, с. 23]. Матеріально-технічна база інституту надавала можливість професорському складу вести плідну науково-дослідну та викладацьку роботу. У системі навчання вищої технічної школи значне місце посідали природничі та технічні науки. З моменту створення та функціонування ХІПТІ керівництво навчального закладу опікувалося створенням навчальних планів з метою підготовки кваліфікованих інженерних кадрів на двох відділеннях – механічному та хімічному.

Одним із найскладніших завдань, яке довелося вирішувати В.Л. Кірпичову стало формування кваліфікованого професорсько-викладацького складу. Це завдання вирішувалося за трьома напрямками: залучення до викладання на молодших курсах, насамперед математики та природознавчих дисциплін, професорів та приватдоцентів Харківського університету на умовах сумісництва, частина з них перейшла на постійну роботу до ХІПТІ. Залучення до викладацької діяльності інженерів-практиків з виробництва, випускників СПбІПТІ та західноєвропейських політехнікумів. Із середини 90-х рр. ХІХ ст. головним засобом поповнення викладацького складу стала підготовка професорських стипендіатів безпосередньо в ХТІ.

За Статутом 1885 р. інститут не мав автономії. Призначення директора здійснювалося особисто імператором («Высочайшей властью»), призначення професорів та ад'юнкт-професорів здійснювало міністерство народної освіти, інших викладачів призначав попечитель Харківського навчального округу [6, с.7, 9, 10]. Призначеними на ці посади могли бути лише лояльні до влади особи (кандидатури перевірялися міністерством внутрішніх справ). Кожен працівник інституту складав письмову присягу на вірність імператору. Безпосередньо керівництво інститутом здійснював директор, опираючись на два дорадчі органи: Навчальний комітет та Господарчий комітет. Навчальний комітет розглядав кадрові питання: рекомендував кандидатури професорів та професорських стипендіатів, затверджував штатний розпис та розподіл навчального навантаження, включно з фінансовим забезпеченням викладачів, давав дозвіл на відрядження, в т. ч. і за кордон, затверджував видавничу діяльність та її кошторис. [6, с. 12-15]. Важливим завданням діяльності керівництва інституту стала розробка нових навчальних програм. У «Положенні Харківського технологічного інституту», яке визначало напрямки діяльності навчального закладу, затвердженому 7 вересня 1885 р. Міністерством народної освіти Російської імперії, було встановлено розподіл навчальних предметів на перший навчальний рік [6, с. 32]. За тижневим та погодинним розподілом передбачалося викладання таких дисциплін: аналітична геометрія, диференціальне та інтегральне обчислення, механіка, фізика, нарисна геометрія, малювання, креслення, іноземні мови та закон божий. Потрібно відзначити, що із загального числа годин (31) на тиждень, на фізику та хімію надавалося три години щотижнево. Так, у 1885–1886 рр. курс механіки читав

В.Л. Кірпичов, фізику – О.К. Погорелко, хімію – О.П. Ельтеков, аналітичну геометрію – В.Л. Андреев, нарисну геометрію Г.О. Латишев, диференціальне та інтегральне числення – М.О. Тихомандрицький. З 1887 р. для студентів механічного відділення теоретичну механіку вперше почав викладати професор О. М. Ляпунов та з цього ж року А.Ф.Мевіус викладав металургію.

У 1888 р. директор інституту запросив відомого науковця-практика В.С. Кнаббе на посаду механіка для будівництва, оснащення й експлуатації навчальних майстерень й одночасно надав йому з початку 1888–1889 навч. року невелике навантаження з курсу механічної технології [12, с. 32]. У навчальних майстернях окрім звичайних занять зі студентами проводилася і дослідницька робота. Зокрема, запрошений разом із В.С. Кнаббе К.О. Зворикін, який обіймав посаду ад'юнкт-професора, у період 1889–1892 рр. успішно здійснив там низку експериментів з дослідження явищ, які відбуваються під час різання металів [13, с. 71].

Соціальний статус професорів був досить високим. Проте, оплата праці професорів інституту залишалася дещо нижчою, ніж професорів університетів. За вислугу терміном 30 років професори отримували пенсію у повному розмірі заробітної плати [3, с. 25]. На початку ХХ ст. ХТІ мав два житлові будинки: 12 професорських квартир, 4 ад'юнкт-професорських та 10 лаборантських. Для професорів та ад'юнкт-професорів, які не були забезпечені житлом на території інституту виплачувалися так звані «квартирні», відповідно, 600 та 400 рублів на рік [4, с. 39]. Окрім заробітної плати, усі професори та ад'юнкт-професори отримували також «столові». Помічник директора, секретар, декани та члени Господарчого комітету мали додаткову доплату [4, с. 27]. Викладачі інституту щорічно у канікулярний період здійснювали відрядження за кордон і на російські підприємства з метою зібрання фактичного матеріалу і практичних знань з метою наступного подання їх студентам. Так, у 1889 р. у наукові відрядження терміном на 1,5–2 місяці відбули ад'юнкт-професори А. І. Предтеченський, А. В. Гречанинов, О. П. Лідов, К. О. Зворикін, викладач П.М. Мухачов, механік інституту В. С. Кнаббе [12, арк. 1].

Результати наукового пошуку професорів інституту оприлюднювались через різноманітні публікації, а головне, вони використовувались співробітниками у їх викладацькій діяльності. Таким чином реалізовувався цілісний підхід до розвитку науки – поєднання викладацької та науково-дослідної роботи. Зокрема, у цей час вийшли друком праці: В.І. Альбіцького «Ручні насоси, їх устрій та проектування» (1886), А.П. Шимкова «Курс дослідницької фізики. Про теплоту» (1886), О. І. Предтеченського «Курс парових котлів» (1891), П.М. Мухачова «Курс паровозів» (1893), К.О. Зворикіна «Технологія деревини» (1896), Г.О. Латишева «Сільсько-господарські машини» (1901).

Плани відряджень за кордон базувались на програмах з підготовки фахівців механічного й хімічного відділень. Наприклад, програма у галузі хімії включала питання, для висвітлення яких необхідно було ознайомлення викладачів з найбільш важливими і цікавими фабриками і заводами в галузі хімічної технології як у Росії, так і за кордоном: вони відвідували нафтові заводи у Баку, підприємства з одержання й переробки жирів у Казані,

Москві, Петербурзі, Ризі; шкіряні виробництва; заводи сухої перегонки деревини. До програми входило обов'язкове відвідування найважливіших вищих навчальних закладів у Західній Європі, як-то: вищі технічні школи в Цюріху, Парижі, Берліні й Мюнхені; лабораторії промислового музею у Відні, нові урядові лабораторії в Лондоні. Завершальним етапом відрядження мало бути виконання якої-небудь самостійної роботи на одному з російських або закордонних заводів [15, арк. 10].

Спостерігалася тенденція на зростання чисельності професорсько-викладацького складу. Штат інституту у 1885 р. складав: 10 професорів, 7 ад'юнкт-професорів, 1 законовчитель, 1 лаборант хімічної лабораторії та 14 інших спеціалістів. Через п'ять років у штаті інституту вже налічувалося – 7 професорів, 7 професорів інституту, 6 ад'юнкт-професорів, 1 законовчитель, 5 штатних викладачів, 13 інших спеціалістів та 454 студента. До 1912 р. тут було 12 професорів, 6 ад'юнкт-професорів, 1 законовчитель, 33 викладача, 18 лаборантів і 1487 студентів [15, арк.32].

Основними формами занять залишалися лекції, лабораторні та практичні заняття. Протягом перших років існування інституту студенти користувалися рукописними лекціями професорів та підручними, переважно іноземними чи перекладеними. Однак, поступово курси лекцій, підручники та посібники для практичних та лабораторних занять були підготовлені професорами інституту і мали літографічне чи друковане виконання. Пізніше, коли відбувся перший випуск у ХТІ, навчальний комітет запропонував переглянути розподіл дисциплін, що викладалися на двох відділеннях. Навчальні плани для механічного та хімічного відділень суттєво відрізнялися. У 1898 р. навчальний комітет на чолі з професором Д.С. Зерновим розглядав викладання дисциплін з урахуванням спеціалізації. На механічному відділенні загальний курс фізики читався три години щотижнево для студентів перших двох курсів, курс хімії – три години для першокурсників. Але, на хімічному відділенні курс хімії залишався в обсязі три години на першому курсі і дві – на другому. Заняття передбачали – співбесіду, пояснення прочитаного матеріалу, а також відводилося дві години на практичне заняття.

Викладання курсу фізики у ХТІ пов'язано з іменами видатних науковців, які на той час сформували основні напрями фізичної науки. Першими професорами фізики стали: А.П. Шимков, О.К. Погорелко, М.Д. Пильчиков, П.П. Копняєв, С.О. Роговський. За безпосередньої участі О.К. Погорелка створено фізичний кабінет, обладнаний приладами та установками, які купувалися не лише за кордоном, а також постачалися вітчизняними підприємствами, або виготовлялися у майстернях ХПТІ. Протягом року завдяки його зусиллям для лабораторії було придбано електричні машини та різноманітне електрообладнання. З ім'ям цього вченого пов'язано перетворення фізики в одну з провідних природничих наук у ХПТІ. Також він приділяв увагу талановитій молоді, які у майбутньому стали провідними фахівцями й вченими, зокрема: М.П. Клобуков, В.П. Пашков, Д.А. Кутневич.

Навчальні програми ХТІ постійно модернізувалися під впливом розвитку науки, техніки, отримання нових відомостей про наукові досягнення у природничих та технічних науках. Для оптимізації навчального процесу навчальний комітет протягом листопада-грудня 1899 р. та січня-березня 1900 р. розглядав нові навчальні плани

та затвердив зміни, зокрема й ті, що стосувалися природничих наук. Зміни у викладанні природних наук були наступні: викладання неорганічної хімії було лише на першому курсі та складало чотири години на тиждень, також запроваджувалася геодезія на першому курсі – одна година на тиждень [15, арк.32].

Перший директор ХПТІ вважав, що вищі навчальні заклади повинні приділяти максимальну увагу фундаментальній підготовці студентів, зокрема, математиці, фізиці, механіці, що б все це дозволило майбутнім фахівцям у подальшому вміло та грамотно запроваджувати на виробництві нові прогресивні технології, використовувати найбільш сучасні форми господарювання. Унікальність викладання дисциплін, на його думку, полягала в органічному поєднанні теоретичних курсів з практичною спрямованістю інженерної діяльності [17, арк.12].

На початку ХХ ст. у ХТІ Навчальний комітет розпочав процес поступової реорганізації навчального процесу. Як результат цієї роботи – поява двох методик контролю за здійсненням навчання. За першою методикою, на перших двох курсах запроваджувалася система безперервних обов'язкових репетицій з заключною репетицією з останньої частини курсу. За другою – створення системи концентрованих репетицій протягом всього навчального року, які передбачали лише практичні заняття, а наприкінці кожного півроку завершувалися обов'язковими репетиціями з оцінками. Також у 1904 р. Навчальний комітет розглядав питання можливості заміни курсової системи на предметну, головною метою якої було спроба навчити студентів працювати самостійно, скоротити термін їх перебування в інституті, збільшити загальний рівень знань та покращити систему навчання. У ХТІ уперше було запроваджено викладання фабричної гігієни та політичної економії. У 1904–1906 рр. за ініціативою адміністрації інституту починається процес реорганізації навчального процесу, запровадження викладання нових курсів, зокрема: розробка та використання насосів, технологія палива та води, фізичної хімії, залізобетонних споруджень, регулювання ходу двигунів внутрішнього згорання та інші.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в ХТІ започатковано наукові студії у галузі природничих та технічних наук, які нині продовжуються в НТУ «ХПІ». До плеяди видатних вчених, які працювали тоді в ХТІ належать: В.П. Алексєєвський, В.І. Альбицький, М.М. Бекетов, О.М. Бекетов, Г.Ф. Бураков, Х.С. Головін, Д.О. Граве, О.В. Гречанінов, В.О. Геміліан, К.О. Зворикін, Д.С. Зернов, Ю.Л. Зубашев, М.Д. Зуєв, В.Л. Кірпічов, М.П. Клобуков, В.С. Кнаббе, П.П. Копняєв, І.А. Красуський, Г.О. Латишев, О.П. Лідов, О.М. Ляпунов, А.Ф. Мевіус, П.М. Мухачов, Є.І. Орлов, І.П. Осипов, М.Д. Пильчиков, О.К. Погорелко, О.М. Предтеченський, Г.Ф. Проскура, П.П. П'ятницький, В.О. Стеклов, В.Е. Тір, М.О. Чернай, О.М. Щукар'єв та інші.

Висновки. Однак, на жаль в інституті на першому етапі діяльності не було реалізовано відкриття нових відділень, таких як, горне, інженерне, агрономічне та електротехнічне. Хоча адміністрація навчального закладу неодноразово зверталася до Міністерства народної освіти з доповідними записками та петиціями.

Таким чином, наприкінці ХІХ у ХПТІ завдяки зусиллям першого директора професора Віктора Львовича Кірпічова створено потужну на той час матеріально-

технічну базу, організовано навчальний процес та забезпечено кваліфікованим професорсько-викладацьким складом. Попри численні реорганізації за 130-літню історію, у сучасному НТУ «ХПІ» зберігаються та плетяться науково-освітні традиції, закладені професорсько-викладацьким складом із часів заснування Харківського

практичного технологічного інституту. Колективом кафедри історії науки і техніки розроблено спецкурс та опубліковано навчальну програму «Історія Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», де чільне місце належить початковому періоду історії нашого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тверитникова О. Є. Посвятенко Н.І., Мельник Т.В. Нариси історії розвитку прикладних технічних наук в Україні. З досвіду Харківського політехнічного інституту: монографія. – Х. : НТУ «ХПІ», 2015. – 272 с.
2. Журило Д. Ю. Становление и развитие Харьковского технологического института в конце XIX – начале XX веков: монография. – Х. : Підручник НТУ «ХПІ». – 2016. – 264 с.
3. Радогуз Сергій. Підготовка професорсько-викладацьких кадрів Київського політехнічного інституту на рубежі XIX–XX ст. / Українознавчий альманах. – Вип. 17. – С. 297–300.
4. Центральний державний історичний архів України м. Київ (ЦДІАК України). – Ф. 1191. – Оп. 2. – Спр. 32.
5. Положение о Харьковском Практическом Технологическом институте // Известия ХТИ Императора Александра III. – Харьков: Тип. и литограф. Зильберберга и С-я, 1905. – Т.1 – С. 1-13.
6. Устав Харьковского технологического института. 1885 г. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://library.kpi.kharkov.ua/Retro32.html>.
7. Десятилетие Харьковского практического технологического института 1885-1895 гг.: отчет, прочитанный на годовом акте 15 сент. 1895 г. директором ин-та В. Л. Кирпичевым. – Харьков: Тип. Зильберберга, 1895. – 19 с.
8. Мухачев П.М. Двадцатипятилетие Харьковского Технологического Института Императора Александра III (1885-1910). – Харьков: Тип. и Литограф. М. Зильберберга и С-я, 1910. – 71 с.
9. Беседы о механике / В.Л. Кирпичев. – СПб.: К.Л. Риккер, 1907. – 371 с.
10. Предтеченский А.И. Курс паровых котлов / А.И. Предтеченский. – Харьков: ХТИ, 1895, 1899, 1900 гг.
11. Зворыкин К.А. Работа и усилие, необходимые для отделения механических стружек. – Москва: «Русская» типо-литография, 1893. – 76 с.
12. ДАХО, ф.770, оп. 1, од. збер. 99, арк. 1-14.
13. ДАХО, ф. 770, оп. 1, од. збер. 275, арк. 10.
14. ДАХО, Ф. 770, оп. 1, од. збр. 17, арк.32.
15. ДАХО, ф. 770, оп. 1, од. збер. 17, арк. 41.

REFERENCES

1. Tverytnykova O. Ye. Posvyatenko N.I., Mel'nyk T.V. Narisy istoriyi rozvytku prykladnykh tekhnichnykh nauk v Ukraini. Z dosvidu Kharkiv's'koho politekhnichnoho instytutu: monohrafiya. – Kh. : NTU «KhPI», 2015. – 272 s.
2. Zhurylo D. Yu. Stanovlyenye y rozvytye Khar'kovskoho tekhnolohycheskoho ynstytuta v kontse XIX– nachale XX vekov : monohrafiya. – Kh. : Pidruchnyk NTU «KhPI». – 2016. – 264 s.
3. Radohuz Serhiy. Pidhotovka profesors'ko-vykladats'kykh kadryv Kyyiv's'koho politekhnichnoho instytutu na rubezhi XIX – XX st. / Ukrayinoznavchyy al'manakh. – Vyp. 17. – S. 297–300.
4. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny m. Kyyiv (TSDIAK Ukrayiny). – F. 1191. – Op. 2. – Spr. 32.
5. Polozhenye o Khar'kovskom Praktycheskom Tekhnolohycheskom ynstytute // Yzvestyya KhTY Ymperatora Aleksandra III. – Khar'kov: Typ.ylytohr. Zyl'berberha y S-ya, 1905. – T.1 – S. 1-13.
6. Ustav Khar'kovskoho tekhnolohycheskoho ynstytuta. Yzvestyya KhTY Ymperatora Aleksandra III. – Khar'kov: Typ. y lytohr. Zyl'berberha y S-ya, 1905. – T.1 – S. 1-18.
7. Desyatyletye Khar'kovskoho praktycheskoho tekhnolohycheskoho ynstytuta 1885-1895 hh.: otchet, prochytan-nyy na hodychnom akte 15 sent. 1895 h. dyrektorom yn-ta V.L. Kyrpychevum. – Khar'kov: Typ. Zyl'berberha, 1895. – 19 s.
8. Mukhachev P.M. Dvatsatypyatyletye Khvr'kovskoho Tekhnolohycheskoho Ynstytuta Ymperatora Aleksandra III (1885-1910). – Khar'kov: Typ. Y Lytohr. M. Zyl'berberha y S-ya, 1910. – 71 s.
9. Besedu o mekhanyke / V.L. Kyrpychev. – SPb.: K.L. Rykker, 1907. – 371 s.
10. Predtechenskyy A.Y. Kursparovykh kotlov / A.Y. Predtechenskyy. – Khar'kov: KhTY, 1895, 1899, 1900 hh.
11. Zvorukyn K.A. Rabota y usylye, neobkhodymue dlya otdelenyya mekhanycheskykh struzhek. – Moskva: «Russkaya» typo-lytohrafiya, 1893. – 76 s.
12. DAKhO, f.770, op. 1, od. zber. 99, ark. 1-14.
13. DAKhO, f. 770, op. 1, od. zber. 275, ark. 10.
14. DAKhO, F. 770, op. 1, od. zbr.17, ark.32.
15. DAKhO, f. 770, op. 1, od. zber. 17, ark. 41.

The organization of educational process and the teaching staff of the Kharkov Institute of Technology at the end of XIX th - at the beginning of XX th centuries

S. Gapochenko, M. Gutnyk, V. Sklyar, S. Tkachenko

Abstract. The process of formation of the Kharkov Practical Technological Institute at the end is revealed XIX century. The peculiarities of the organization of the educational process are singled out, attention is focused on the organic combination of the research and teaching activities of the teaching staff of the KhTI.

Keywords: higher technical education, educational process, natural and technical sciences, professor, teaching staff, Kharkov Institute of Technology.

Организация учебного процесса и профессорско-преподавательский состав Харьковского технологического института в конце XIX в.– в начале XX в.

С. Д. Гапochenko, М. В. Гутник, В. М. Скляр, С. С. Ткаченко

Аннотация. Раскрыто процесс становления Харьковского практического технологического института в конце XIX в. Выделены особенности организации учебного процесса, акцентировано внимание на органическом соединении научно-исследовательской и преподавательской деятельности профессорско-преподавательского состава ХТИ.

Ключевые слова: высшее техническое образование, учебный процесс, естественные и технические науки, профессорско-преподавательский состав, Харьковский технологический институт.